

HESSELBERG, PETER, SCHÖNBERG, ANDERS

Uttolkning af en saga, som rörer medborgares tanke-frihet, hwilken saga blifwit förestäld, uti et swar, på herr Carl Wadenstiernas Wälmente anmärkningar, öfwer Brefwet til en wän, rörande allmänna för

(Hesselberg
1767

EOD - Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 12 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400- till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
 - Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
 - *Sök:** Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
 - *Klipp & klistra:** Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).
- *Ej tillgängligt i varje e-bok.

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkor för användning: <https://books2ebooks.eu/csp/sv/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 40 bibliotek från 12 europeiska länder denna service. Sök böcker tillgängliga för den här tjänsten: <https://search.books2ebooks.eu>
Mer information finns tillgängliga via <https://books2ebooks.eu> boken.

SCHÖNBERG

Gold. Edition

Alten

(P. 1767)

1767

1700-1829

Uttolning
Af
En Saga,

Som rörel
Medborgares Tanke-Frihet,

*Hvilken Saga blifwit förestald,
uti*

Et Swar,

På

Herr CARL WADENSTIERNAS
Wålmente Annåringar,

Öfwer

Brefwet til en Wån,

Rörande

Allmänna Sörfattningar,

Emot Öfwerflöds-warors Bruf, med mera.

Af

En Icke Mindre Laglydig Medborgare.

Stockholm,

Tryckt hos PETER HESSELBERG, 1767.

af Anders Schönberg.

11000000

10000000

10000000

10000000

10000000

10000000

10000000

10000000

10000000

10000000

Icke längesedan utkom af trycket et Bref til en wän, wöran-
de Allmänna Författningar, om Öfwerflöds Warors bruk,
med mera. Denna skriften wäckte Allmänhetens upmärks-
samhet, då den ibland annat yrkade, at det icke wore till-
lätit dömma öfwer utkomne Lagar, hwilket Auctorn som
Lagbrott wil anse, och såsom förbrytelse, som föresånade de
swåraste straff. Därwid utkommo någre anmärkningar, och ibland nå-
dre et swar därpå, af Krigs-Rådet Herra Carl Wadenstierna. Emot
detta swaret har äter et annat swar utkommit af en Medborgare, som
kallat sig en Laglydig Antipode. Det utkomna så kallade Första Styck-
ket innehåller föga annat, än skämt och gäckeri. I den twisten delta-
ger jag icke; dese bägge Medborgare måga afgjöra den, som de äro
wänner til; och af blotta infall lär Allmänheten föga uplysas; men i
denne Antipodens skrift, finnes, på tolfte sidan en Saga anförd, om
Medborgares Tankefrihet, hwilkens tillämpning til vårt Fosterland är
så tydlig, at ingen kan mistaga sig därpå. Det rörer hwarje Med-
borgares rätt, och derföre torde jag också därom få säga mina tankar.

En uplyst och tänkande Nation lærer wäl icke så snart som barn,
främna sig af Sagor och Spökhistorier. Om man i sådana Sa-
gor icke så noga i akt tager sanning och rimmelighet, är det icke något
orwanligt. En Saga, om man wil nytija den at bewisa något, måste
äga likhet med sitt föremål, så at den dit kan lämpas; eljest hånder
säkert, at då man tror sig bewisa, det 2 gånger 2 är fyra, har man
dock gjort sig möda at wilja wisa, det 2 gånger 2 är sex. Mitt an-
daml är at för Allmänheten ådaga lägga, huru den anförde Sagan
är

är utom all likhet med sitt föremål, och at Sago-diktaren bygd på falska och oriktiga grunder.

Man kunde wäl också betala honom med Sagor igen; men tyft, jag wet icke, om jag skal tro någre nya Skribenter, som alle talt ur en ton, om andre hafwa den frihet, midt i Skrif-frihetens lyckeliga tidshwarf, at dikta Sagor, som de, ehuru olika öde det skulle wara emellan lika medborgare, om den ena skulle tro sig få säga allt, men den andre icke skulle få gifwa behörigt swar på tal, med lika anständighet. De befästa sig, bakom någon Författning, såsom bakomet bröstvärn, skjuta derifrån ut sina skott, sagor och dikter, blanda tilhoppa Författningens myndighet med sin egen, och synas då tro, at ingen skal wid Crimen Læsæ Majestatis tilgörandes, en gång wåga angripa deras swaga skal. Jag har aldrig i några skrifter sedt så mycken myndighet, som i dessa. Man staplar up en busse, som man gifwer namn af Lydnad, Lydnad, Lydnad; (förlåt mig, at jag också nämner det tre gånger, efter det nämnes så ofta i andra skrifter). Liksom man tyftar barn med busen, så försöker man främma sina Medborgare med besynnerliga uttydningar om Laglydnad; understå Eder icke, säger man, at dömma om någon Lag; fördrifta Eder icke, at tänka något om någon Författning; I talen då emot hwad til allmänt wäl tjänar, det är det samma, som at göra emot Lag. Man bör icke bruka någon klemogheter emot sådana egenwilliga personer, med mera. Men man känner Laglydnaden ganska illa, då man emot tydelig Lag, sålunda uttyder den, på et sätt, som nog liknar den i Angeland mycket yrkade Obedientia passiva, som man predikade där, i förwa Seculum några gånger, då deras Frihet war i farligaste belågenheten. Den laglydnad är hwar Medborgare skyldig, at i det nogaste ställa sina gärningar efter Lagen, och at yrka sådan laglydnad, är godt och nyttigt; men at tänka och säga sina tankar om Lagar och Författningar, på det sätt som Lagen tillåter, kan aldrig wara brott emot Laglydnaden, ty då skulle man kunna bryta emot Lagen, då man gör hwad Lagen tillåter, som är orimligt. Då man således på sådant sätt uttyder Laglydnaden, fetar man sig emot Lagen; och då det är sigelswäld, at göra emot Lag, kan man äfwen öfwa sigelswäld, då man wil förneka medborgare deras i Lag grundade Rättigheter, som höra til naturen af Fria Regementens

tens inrättning, och utan hwilkas nogaste bitbehållande dese icke kunde äga bestånd.

Jag har trodt, at detta ämnet wore af den wigt, at man icke med skämt borde söka utreda der; Jag will derföre, utan insfall, utan dessa, endast för et ögnablick roande qwickheter, bjuda til at uttölka denna Sagan; så som jag fattat naturen af Borgerliga Samhällen, och orden af våre Lagar.

Sagan förmåter, at det förr i werlden war en Husbonde, som hette Sven, han hade en fribornen dräng, som hette Torkel. Sven hade fät, efter Contract, laglig rättighet och oinskränkt magt, at, til Torkels bästa, inplanta hos honom den Arismetiska grund Regeln, at 2 gånger 2 är 4. Svens wilja och befallning war, at Torkel wid alla tilfällen skulle lämpa den Regeln både i ord och gärning. Stadnons nu först härwid. Man kan icke mistaga sig, at med Sven förstås Lagstiftaren i Fria Samhällen och med Torkel, hwar och en Fri Medborgare. Den rättighet, som Sven äger, är således genom och enligt det med Torkel slutade Contract, och den af Torkel gifna fullmakt. Oinskränkt makt wet man derwid icke af, emot Friborna drängar, den finnes hos ingen i Fria Samhällen, icke en gång, hos Lagstiftaren. De jure, kan ingen Lagstiftare någonsin äga den. Den som wil därom hafwa utförligare bewis, än jag nu hinne andraga, kan läsa den store Ängeländaren Herr Johan Lockes grundeliga Tankar, om Werdslig Regerings rätta ursprung, gränser och ändamål; en Bok, som i början af vårt Regeringsätt, på befallning blef på Swenska öfversatt. Där bewises grundeligen på flera ställen, och i synnerhet i 10:de Capitel, om den Lagstiftande Makten, och hurumida den sig sträcker, at den ingatunda är, ei heller någonsin kan blifwa oinskränkt, den må utöfwas af en eller flere, och at den aldrig förmår tillwälla sig makt, at regera efter egen godtycke, emedan denna Makten grundas på öfwerenskommelse, och ingen kan öfwer sig eller sina likar gifwa bort större makt och myndighet än man sielf äger. Således är Lagstiftande Makten i flere Enwålds-Riken, efter Lagens ord, icke en gång oinskränkt; och har man endast de facto tagit sig den, uti Despotiska wälden. Men i fria Samhällen är Svens makt altid bunden och inskränkt af Lagen, och så är det också i vårt Fosterland.

Hvari sätter nu Sagan då Svens oinfränkta magt och lagliga rättighet? Jo, at implanta hos Torkel den Arithmetiska grundregel, at 2 gånger 2 är 4. Här finnas flere tankesæl på en gång.

1:o. Lagstiftarens rättighet består deri, at föreskrifwa, huru hwar och en Torkel skal lefwa, och stæfa sig emot Samhället och emot sina Medborgare; men med Torkels tankar har Lagen intet at gjöra, så länge denne icke bryter emot lag. Det wore ock et såfångt bemöddande, ty gjärningar låta twinga sig wid lag, men aldrig tankar. Det kan wara en nyttig omsorg, i Borgerliga Samhällen, at med låmpa och goda Författningar leda Medborgares tankar til goda föremål, men aldrig winnes det ändamålet med befallningar och oinfränkt magt. En wis Enwålds-Regent, den store Peter i Rykland, förstod detta ganska wäl. Då han wille omskapa sit Folks tankesätt, började han med sit efterdöme, men icke med stränga befallningar. Han tog stælf til trumman, och lät avancera sig stælf genom alla grader. Han lät folket tänka däröfver hwad de wille, men med tiden want han sit ändamål. När folket gjöra hwad som befallles, måga de säga hwad de wilja, war en annan Enwålds Regents utfago.

2:o. Har jag än aldrig hört, at någon Lagstiftare med oinfränkt makt försökt eller haft nödigt implanta hos folket så tydeliga sanningar, som den är, at 2 gånger 2 är 4. Är någon ting så tydeligt, så wärkar det öfwerlygelse af sig stælf. Säger då någon emot, så hinner den icke långt med sin motsägelse. Han adrager sig endast åtsjö, då alles känsla wärkar lika wisshet om et så öfstridigt Axiom. Aldrig har någon Mathematicus behöft begära Regeringars biträde, för at öfwerlyga folket, at 2 gånger 2 wore 4. De hafwa deremot aldrig behöft bry sig om någon gensägelse emot det, som är så öfwerlygande i sig stælf; och hwar och en wet nogsam, at man aldrig lättare kan twinga folk at draga i twiswelsmål de bästa sanningar, än då man wil befästa dem med myndighet och twång.

3:o. Då man handlar om Författningar och i synnerhet om Oeconomiska Författningar i et Land, är det en besynnerlig tanke; at de någonsin skulle kunna hinna til den wisshet och genast öfwerlygande tydlighet, som Mathematiska Axiomer. Det strider emot alla tiders för-

förfarenhet, at tro möjligheten deraf. Det är et ostridigt Axiom, at alla Förfatningar skola åtydhas; men då i et Fritt land, Frie Medborgare äro både berättigade och skyldige, at sätta sin upmärksamhet wid sina Lagar, och at söka en på skäl forad kundskap om deras grunder och om deras värfkan, emedan det rörer hwar och ens rätt, som man där får i ljuset sätta, och hwar Medborgare någon gång kan komma at i Lagstifningen deltaga, så hörer det dem wisserligen til, at granska dessa grunder, och dessa verkningar, och at derom få meddela hwar andra sina tankar, för at inbördes uplysas af hwarandra; Men det är en omöjlighet at någonsin förmoda, det ibland en så stor mängd Medborgare, som finnas i et Rike, alle skulle kunna hysa lika tankar, wid olika insigter, tankeförmåga, ja jag wil lägga til, äfwen wid olika fördomar, hwarifrån om icke skäl och öfwerlygelse kan leda någon, aldrig sker det med myndighet och twång, som ofta twärtom kan nedtrycka det bästa och det nyttigaste. Låt om och granska hela Rationens tankefatt, i alla tider, så skola wi finna at årskilligt, som man i en tid nästan sasar at höra nämnas, likwäl en annan tid besunnits wara en onefelig sanning; twärtom har också mycket, som man i en tid trodt wara så afgjort och folklart, som at 2 gånger 2 är 4, likwäl i en annan tid funnits wara det samma, som at 2 gånger 2 är 6. När Copernicus först börjat wisa oss, huru vårt Sol-Systeme wärfeligen war; trodde man i början at han war galen, och at des hukwud snarare gick omkring än jorden. Hwar och en, som har ögon, sade man, kan ju se, at solen går dageligen, och det war icke långt ifrån at Copernicus blifwit så mycket förföljd, som han blef gåckad för sit synd. Hade icke det varit wäl, om någon Sven (jag nyttjar alt Sagans namn) welat dömma honom, at wara en skadelig Torkel, som borde twingas at tro, det den härskande meningen wore så ostridig, som at 2 gånger 2 är 4? Sådant har ock ofta i werlden händt. Nu är det likwäl så ostridigt, at Copernicus haft rätt, at hwar stogåse kan med skäl öfwerlygas därom. Om Luther lefwat i Rom eller Spanien i sin tid, hade han blifwit ansedd för den skadeligaste Torkel, och man hade uptänkt alla förföjelser, at befästa folket i den tankan, at han sagt, det 2 gånger 2 wore 6. Sådant är följden, då man med ostränkt magt will härskas öfwer tankar och begrep, at den, som wille twinga andras begrep, ofta kan tänka ostrifigt om sina förmenta Axiomer,

mer, och at den, som fördoömmes, såsom den förderfweligaste Torkel, ofta kan finna en tanka, hwars riktighet framtiden först i ljuset sätter. Det förhåller sig på samma sätt med Politiska reglor: Wiså af dem äro wäl ganska tydelige; men det oaktrade hinna de dock aldrig til den grad af en för alla strax synbar, strax begripelig wisshet, som Mathematiska Axiomer. Till exempel: den wäst tydeliga sanning är den utan twiswel, at näringsars mängd och goda inrättning utgör et af de wisaste och snart sagt det förnämsta medlet til Borgerliga Samhällets wälfärd och styrka, at Handel och Slögder böra och förmå uplyswa alla näringsmedel i et land, at man bör tilwerka inom landet hwad man kan möjeligen komma i tillstånd at tilwärfka, håldre, än taga det ifrån utlämningen, at Manufakturers inrättande i eget land är en högst nödwändig och i flera asseenden nyttig anstalt, som på alt sätt bör upmuntras; men ehuru tydeliga dessa sanningar warit, twisslar jag om någon ting kan finna mera motsägelse, än de i wårt Fädernesland träffat, fast än de warit understödde och äro det ännu i dag, af Författningar och många goda Lagar. Jag tror icke at man kan tala mera om och emot Yppighets-Förbudet, än man i början skref och talade emot dessa Författningar, fastän Skrif- och Tale-Friheten icke ägde då den af Lag bestäfde widd, som nu. Det wore i detta, likasom i andra ämnen, såfångt, at befälla någon tro, på hwad gode grunder Författningarne warit forade. Tiden och förfarenheten sätter bäst sanningen i ljuset, utan all annan åtgärd, än med uplysning genom tal och skrifter. Man finner i detta och i andra ämnen det i andra länder, likasom här. Det bör också anmärkas, at tiders och särskilta orters särskilta omständigheter äro så olika, at tillämpningen af Politiska reglor, ja af ostridiga sanningar icke blifwer altid så ostridig, så lätt at finna, i hwart särskilt ämne, som man skulle tro. Det finnes i Borgerliga Samhällets styrkel ganska många ämnen, som kunna anses på två sidor, och icke sakna stål på hwardera sidan. Waler är ofta swårt nog at träffa. Berrakta, til exempel, det ämnet, hwilket dese Skribenter, som wisja inskränka Meborgares tanke-frihet, walt til bröstwårn, om begrepet på det ordet Yppighet, och om bästa sättet at hånna den, så torde man wäl kunna anse det för säkerhet, at i särskilta tider och wid olika näringsarnes tillstånd i et land, blifwer begrepet därom olika, i tillämpningen til särskilta slag af yppighet.

Man

Man kan ju wisa ganska många hederlige, dygdige och nitäs-
 skande Medborgare, som yrrat därom ganska olika tankar. Jag wil
 här efteråt bifoga et utdrag af den namnkunnige Baron Holbergs Dan-
 nemarks och Norges Stats-Historia, där han yttradt sig om detta ämnet,
 och det i synnerhet i anseende til inrikes tilwerkningar, på den tid, då
 sådane inrikes tilwerkningar i Dannemark woro i nog swagt tillstånd
 ännu. Ingen kan neka, at han war en kunnog man, ingen kan
 säga, at han war yppig, eller någonsin älskade prafte och ståt, ingen
 kan förebrå honom at han war en skadelig Torkel i sit Fädernesland,
 fastän der också funnos Sparfarnhets-Lagar, då han skref detta. Jag
 bifogar detta, endast för at bestyrka, at tankar, som icke i alt instäm-
 ma med andras meningar om yppighet, icke äro altid så aldeles blott-
 tade af alla skäl, at man skulle kunna förebrå den, som slika tankar yt-
 trar, at han skulle wilja inbilla andra, det 2 gånger 2 woro 6. Des-
 se Baron Holbergs tankar äro förut tryckte på Swenska, för flera år
 sedan, i en Swensk Skrift, fastän då funnos Yppighets-Förbud så
 wäl som nu; men om nu någon skulle i et sällskap yttra sådana tan-
 kar, wore han, efter dese Skribenters dom, en elak Torkel, en ic-
 ke laglydig medborgare, en förförare, en, som talat emot allmänt bäs-
 sta, en sådan, emot hwilken ingen Fleminghet borde brukas, snart sagt,
 en sådan, som begått Crimen læke Majestatis, när han likwäl icke yt-
 trat andre tankar, än dem, en undersätare i et Enwälds-Rike fått yt-
 tra, än dem, som i lika omständigheter förut warit tryckte på Swens-
 ska, på den tid, då Skriffriheten war mindre, då Lagen om Swens-
 ske Frie Medborgares tankesfrihet war mindre tydelig, än den nu är.

När man ser på Frie Folkslags öfwerläggning wid sina Parla-
 menter efter Nicksdagar, finner man ju ganska många bewis, at ofta
 Politiska reglor låta ganska wäl disputera sig på flera sidor, och dock
 aldrig, ehuru wise de ofta äro, ernå en Arithmetisk wisshet. Man fin-
 ner ju, med hwad styrka af skäl särskilta meningar ofta blifwit förswa-
 rade. Angeska Parlaments debatter lemna otaliga bewis derom, och
 de hafwa just derföre tillåtit sådane Acters tryckande, på det, at all-
 mänheten måtte kunna få uplysas och dömma om skälen af alla särskil-
 ta tankar, hwarwid stundom finnes så starka skäl, på båda sidor, at
 man har icke så lätt at urskilja, hwilkendera tanken warit den bästa.

Samma efterdöme hafwa wi ju följt, och Rikens Ständer med Lagstadgar. Man får ju trycka Memorialer och Dißamina efter åt, fastän de woro emot Beslutet. Ganska ossfälligt wore det också, at two, det hwar och en, som haft annan tanka, än det som sedan blifwit beslutit, warit en elak Torkel, en sådan dåre, som icke kunde eller wille begripa det 2 gånger 2 wore 4. Det har ju också i Fria Regeringar ofta händt, at beslutet och Författningar, som en gång blifwit widtagne, en annan gång blifwit uphäfne, och at mången emotsägande Torkel sedan funnits hafwa rätt. En Författning bör utan twifwel ålysdas, så länge den är gällande; uren det hindrar icke, at yttre, i de ämnen, som den innehåller, de tankar, som Lagen tillåter at yttre.

När Sagodiktaren vidare säger, at Svens wilja war, at Torkel wid alla tilfällen skulle lämpa den reglan, både i ord och gärning, så wet jag icke, hwad det är för en Sven, som han menar. Jefe har Lagstiftaren i Sverige antagit sina beslut, för Arithmetiska reglor, wid hwilka man skulle få tänka ingen ting, icke heller förbudt, at i ord yttre sina tankar derwid, utan twärtom gifwit tof dertil, och upmuntrat alla Torkelar, alla medborgare dertil. Wär gode Svens ord äro ju ganska ydeliga; Han wil gärna nyttja allas hus, såsom en stöd och hjälpreda för Lagstiftande Magten, för at inse, och til åfwentyrs i hellska Lagarne antingen til deras grund skulle finnas något misstact, (hwar tager då suppositionen wägen om Arithmetiska reglor, eller efter tidens och omständigheters förändring någon förbättring deruti wara nödig. Men hwad säger Sven mera? Jo ganska wifligen tillägger han, at fullkomliga Lagar äro wäl et foster af stora skillen, men ock tillika af kloke rön och större erfarenhet än på en eller få människor kan falla. Det är icke arbitraert, säger han, för et Folk, at stifta sig hwad Lag det will. Öfwerensstämmen ej en stadga med naturen och wisa oombytliga sanningar, så gör Folkets bifall den aldrig god. Den saknar sit rätta fäste, och måste des förr ombyttas, ju förr et rent begrep hos folket, eller des Styresmän updagas. Detta hus och begrep kan hos et Folk stundom länge skymmas af okunnighet, hoglöshet och fördomar. Nästan hwarje folkslags häfder gifwa synbare wedermålen, huru hela menigheter långa tidehwars

wa

warit regetade af falska grundsatser, som fort eller långsammarre undergräfwit den allmänna wälfärden. At fördrifwa detta mörker, är ingen ting krafftigare, än Skrif- och Tale-frihetens upmuntrande. Den i följte här af utfärdade Kongl. Skrif-frihets Förordningen är ganska bekant, hwilken endast af Lagar och Förordningar, undantager några hufwudpuncter af Grundlagarna, men sträcker eljest Skrif-friheten till alla Lagar och Förordningar i gemen, som redan stadgade äro, eller hädanefter faststälte warda, gör detta til en tryggelig Grundlag i Riket, för hwilka de starkaste bommar blifwit fatte. På så förträffeligt och hedrande sätt har wår Sven tänkt i detta ämne, hvars bud och wilja denna skribenten således icke allenast förwändt utan ock aldeles omwändt, twärt emot des föreskrift.

Jag hoppas, at jag kunde sluta mina Anmärkningar här, med et quod erat demonstrandum, då jag welat wisa, at Sagan har ingen likhet med sitt föremål, utan twärt om är bygd på falska och oriktiga grunder; men jag wil litet bjuda til, at också wisa dersamma i det följande. Sagodiktaren berättar, at Sven på allt sätt, i tal och i penna, sjelf och genom andra, som förut woro öfvertygade om Reglans sanning, besliat sig at lämpa sig efter Torkels enfaldiga begrepp, eller ock förretteliga enwisher; men en wis affigt, och den Torkel hade sig förbehållen, hindrade honom at erkänna Svens uplysning. I detta ämne, som warit under twist, om Yppighetens gränser och botemedel, wet jag ingen Skrift, som på Lagstiftarnes befallning blifwit utgifwen, mera än Förbudet. Många hafwa eljest enskilt skrifwit hwarjehanda därom, och de få icke sammanblanda sina tankar, med den myndighet, som Sven bör åga at uttydas. Den, som icke tyder Svens befallning, det är en elak Torkel; och den får man snart rätt på. Men at tala om des bud och wilja, har Sven sjelf tillåtit, och därföre får man icke straxt dömma så illa om Torkel, om Medborgare. Det är så lätt, at fylla på affigter. Om någon med ihwer ålskar yppighet, kan han ingen annan affigt hafwa, än at han är wan därwid. Eljest kan ock mången, som aldrig öfwat eller ålskat yppighet, tala om des gränser på olika sätt, i affeende på Samhället, til det hela, til hela des sammansättning. Det ser man af Holbergs tankar, som war en mycket nyttig och redelig Torkel. Men Sagan förmåler, at Torkel tillkapa-

De sig et rikt förvåd af twiswelsmål, som blefwo ämnen för et Calas:
 Jag går nu förbi detta Calasets beskrifning, om Sällskapets Franka
 strumpor och Tyfka skor; huru de lekte med gycfeldschor, spelte kör i
 hund, lanter och Väll-pas; om maten, och Picardon win i fulla kapp
 par med mera på detta Calaset, som lär höra til at completerera Sagan,
 och hwaras ingen mening winnas kan, om icke Auctoren har sig nå-
 gon i hemlighet förbehållen. Twiswelsmåten buros in på Porcelains taf-
 rickar (artiga twiswelsmål, som bäras på talrickar) somlige smakade
 höns hjernor. (Hwarföre gör man då så mycket allarm om dem? De
 förjåna ju icke det då.) Somlige wero qwicke nog. (Kan man så
 ga något qwickt emot det, som än så tydligt, som 2 gånger 2 är 4)
 men i Calaset war en främmande också, som försäkrade Sällskapet, at
 gjöra 2 gånger 2 til sex. Hela den meningen är lika så obegripelig,
 som en stor del af det öfriga. Om det är någon främmande i Säll-
 skapet, kan den icke tractera hos sig hemma äfwen så wäl, fast han ej
 finge den tracteringen han äfwindade i det Sällskapet? Kan man ej så
 äfwen så godt rus af annat win, som af Punch och Champagne? Och
 at älska yppighet och dansa kring guldkalf har intet sammanhang, samt
 fölgs ej altid åt. Mången torde dansa gerna kring guldkalf, som i
 Kläder kan wara den osnyggaste, eller knapt nåns äta helf, eller gifwa
 en annan en bit med sig. Huru litet man i detta ämnet, om öfwer-
 ädd så wäl som i andra Hushållsmål, wid alla särskilta tillämpningar
 och casus, kan säga något med Arithmetisk wisshet, har jag förut
 sökt wisa; och Herr Antipoden kan wara öfwertrygad, at our någon
 Medborgare skulle tänka, som Holberg, kan han därföre wara äfwen
 så Laglydig, och äfwen så intagen af kärlek för sitt Fädernesland,
 som någonsin den, samt helf behagar kalla sig Laglydig. Moder Elisas
 nigning, och Jungfru Papps dans lär också endast höra til Sagens
 upfyllande; här berättas widare, at Sven trädde in, då det blef an-
 nat ljud i skåtan, han stilde åt Calaset och satte läs för lädersäk.
 Menas dermed, då Sven sista gången war på hemmanet, så tattes ingen-
 ring om yppighets förbud förut, och inga Calaser gjordes af någon at
 hindra sådant förbud. Eljest har då här oförtänkt flutit in en liten
 arrig contradiction, då här tales om twiswelsmål emot yppighets för-
 budet, förre än Sven satte läs för lädersäcken, och förbudet således kom-
mit

mit ut. Sven wiste och wät, at icke alla woro glade, at bryta af sitt lefnadsfätt, då han befalte detta långt förr än han reste bort, men han lät dem tala frött därom, och lära med tiden ändamålers nytta och medlens beständiga förbättring. Jag wet icke, hwad det är för en Munför, som Sven förde bort. Sven wore mycket lyckelig, om han kunde bli af med alla på en gång, som förföra de stomma barnen med dockfater och sockerstrutar, til at dansa fring guldkalf, om sådant finnes mera än i Sagan. Icke förstår jag, at det med fäsets sättande för lädersäcken i Yppighetsämnet skedde någon förtret at någon utan at den, som rubbades i sin wane och lefnadsfätt; och människanaturen, då någon har smak och råd til öfwerflödigare lefnadsfätt, hittar alltid up nya öfwerflödsfätt och nya utvägar at förnöja sin smak, så at jag wet icke, huru någon kan låta mycket illa, öfwer detta förbudet. Det följande, huru Sven satt sin trogna Wän Frode til Fogde, som lät gå ut öfwer all byn en budkafsa, med hoteiser af läppgjäll för Nidingsswisser och öfynnes knot, lyftar tydeligen på hans Kongl. Maj:ts Nådiga warning emot ofansfärdiga rykten och förgripeliga omdömen; men, som jag förstår denna Kongl. Förordning, har det icke affseende på annat, än på det, som Kongl. Skrif-frihets Förordningen förbudit, nämligen falska rykten, och tilwiteliga eller med nedriga ordafätt yrtrade omdömen, ty hwarken kunde Frode inifränka en af Sven gjord grundlag, ej heller har han gjort det, ty Kongl. Skrif-frihets Förordningen citeras däri tydeligen. Äter berättas huru Torkel rispat på nytt. Jag wet icke, hwar denne Skribenten tagit alla sina omdömen och tilwitelser emot Medborgare. Om råttan åter up often, om qwarnen stannar för wattubruff med mera, efter Sagans ord, så finnes mången redelig Torkel, som icke fruktar tala om det, och kan ändock låta bli at rispa, ty at säga sin tanke såsom Lagen det tillåter, kan aldrig med några förhateliga namn hindras, i et frött Samhälle. Hwilka äro då de, som wilja pränta på sin karffstock, at 2 gånger 2 är 5? Monne det är hwar och en, som kan gjöra påminnelser om bästa sättet at hämnna yppighet, eller wid någon annan författning? Huru litet det kan kämpas til alla contradictioner, aberopar jag mig, hwad jag öfwanförefriswit; och ännu mindre bör man tilwita någon, at emot sin öfwerlygelse, af nedriga affigter, säga de tankar, som man yrtrar, ty hwar

och en bör supponeras wara redelig Medborgare, til des contrarium bewises. Omfider förmåler Sagan, at en Frodes wån kommer fram, som tröstar Torkel, at man skal så glamma freitt, men alt med stic och lämpo. Det war då wål, at denne Auctoren är fogeligare än den Skriften, til hwars försvar han skrifwit. Den har på inret ställe sagt, at man skal så glamma, en gång, med stic och lämpo; hans ord äro tydeliga, at han trodde det ingalunda wara tillåtet, at dömma öfwer utkomna Lagar, icke gransta dem imellan Riksdagarne, eller som är det samma, han fordrar en tråfaktig undergiftwenhet och lyd- nad, som Sven och Frode aldrig begäret eller påbudt; och det som wårst war, hotar hwar och en, som skulle tala enot hwad til allmänt wål tjånar, hwilket kunde tydas huru man wille, med de swåraste öden, som wore en grufwelig förfölsjelse-anda. Det war icke at tilfredsställa Medborgare, utan at reta hwarwa mänskligheten, och wäcka twifwels- mål hos dem, som aldrig förr hyst dem. Är det denne Auctoren, som skrifwit det omtwistade brefwet, som menas med Frodes wån, så låra både Sven och Frode söga tacka honom för den wånskapen, at tyda och för sina landsmän tolka deras mening på et sätt, som strider twårt- emot deras ord. Denne des försvarare är dock så wida fogeligare, at har ger låf at tala med stic och lämpa; men tyckes dock, oaktadt dessa wackra ord, stå nog på samma sträng, med sin Arithmetiska wis- her, och med deras utropande, som tänka annorlunda, för så förhär- dade wettwillingar i allmänhet, som skulle de wilja påstå, och emot bät- tre wett yrka, at 2 gånger 2 wore 6; och då hotar han dem, om de fara fort på wettwillinga wis, (at icke tro, som han, om de Arith- metiska Reglor) med Gillsstuga och Danwiken. Skulle alla, som tala dåraktigt, hwilket man äfwen så wål kan gjöra med, som enot en För- fattning, dömmas til Danwiken, så räckte icke i något Land, några Danwikshus til; men det må heta Gillsstugu, eller Danwiken, eller Smedjegål, eller mera dyligt, hwarmed en Medborgare hotas, då han icke gör hwad Lagens ord uttryckeligen förbjuder, så rubbas des så- kerhet, des frihet och des Medborgerliga rättigheter, om detta icke stan- nar wid blotta hotelser, som det förmodeligen sker, under Svens och Frodes beskydd, som icke låra befullmäktigat dese nymodige Skribenter, at tälka deras mening.

Dese Auktörer hafwa ingen åra af, at tala om Epoquen inmel-
 kan 1738 och 1761, samt tanke-frihetens hinder, då, när de yrka
 detsamma, som de i denna Epoquen lasta, och det stundom äfwen med
 någon wårre tilläggning, ty man fördömde då icke heller alla genast til
 de swåraste öden, som kunde tala emot hwar til allmänt wäl tjänar,
 hwarom många, under den på hette sidan i denna Skriften nämnda
 Epoquen, utkomne Skrifter wittna, som woro ståtde emot flere För-
 fattningar. År 1736 inkränktes icke tanke-friheten, fast Lagarne om
 des fulla öppnande aldrig hos oss varit så tydliga, som de nu lyckelig-
 gen blifwit. Efter Svens bortresa ifrån Hemmanet den gången, utkom-
 mo i Allmänheten många werkelige Smådeskrifter, hwilkas rätta nota
 caracteristika är at angripa personer wid namn, på det sätt som rörer
 deras heder. Sådan war til exempel en Skrift, som kallades Darr-
 ke Argus, wida skild ifrån den rätta Argi wackra Sedotära och hys-
 sade skriffätt; och man känner wäl flera dylika, där man då icke war
 så nogräknad om stiel och lämpo, hwilka ehuru de icke trycktes, lik-
 wäl gingo widt och bredt omkring. I den nyssnämnde skriften, til ex-
 nämmas Personer til et stort ontal med de förhåteligaste namn, och
 man såg äfwen då en Clav på dessa namn löpa omkring. Där så-
 gas ibland andra grofheter, som utwisa äfwen så smutsigt begrep som
 hjerta, at, (då Sven reste från Hemmanet,) den hederfulla Tingsall-
 mogen gick up i Templet, at offra Gudarna, för sakernas goda af-
 löpp, at alt i god sänja och kärlek med rättwisa blifwit afgjort, til
 Rikets säkerhet, heder och nytta. Samma dag redo de hem, bakpå
 med Troll-kåringarna, på långa qwast-käppar, så-stänger, ungs-rakor,
 med mera ännu gröfre. När de kommo hem, såges widare, bläste de
 ut sina bedrifter, med många 1000:de lögner, utur stora horn, som
 hördes i alla landsändar, ja ända med i Heckta berg, hwarest alla
 spöken, Bågarfar, Trollpucker, älfwar och slike flere dansade långdan-
 sen i glädje. Det är sådana tilwittliga och med nedriga ordafätt yr-
 trade omdömen, som Sven och Frode nu också förbudit; och jag hop-
 pas, at wårt tidehwarfs uplysning nu mera befriar oss ifrån sådana
 grofheter. Sådana omdömen gåfwo anledning til en Warning uti
 1741 års Riksdags-Beslut, men Skrif-friheten war ännu icke så
 mycket inkränkt, ty man talte och skref i de följande åren med jämme-
lig

lig frihet, äfwen emot Lagar och Författningar. År 1748, d. 9 Febr. utfärdades, enligt Rikens Ständers Beslut, et Kongl. Majests Bref til Kongl. Cancellie Collegium, som någorlunda öppnade Skrif-friheten; Men det war i sin wärkan nog kraftlöst gjordt, igenom 1747 års Riksdags-Beslut, som då först stadgade, at man icke skulle få dömma om stadgade och utfärdade Lagar; I följte hwaraf också 1748 års nyssnämnda Konunga Bref igenom et Kongl. Cancellie Collegii Beslut af d. 8 Febr. 1750 på samma sätt förklarades, at Skrif-friheten skulle i så måtto inskränkas, at hwad som på Regeringens verkställighet egenteligen beror, eller ock des redan tagne Författningar granskas och dömmes, derifrån undantages. Det war dessa inskränkingar, som i synnerhet ådrog sig Rikens Ständers upmärksamhet wid de bägge sistledne Riksdagar. Herr Commerce-Rådet Nordenerantz bröt isen med sina skrifter. Herr Presidenten Oelreich förtjenar en odddelig heder och erkänsla af landsmän och efterkommande, som så förträffeligen beskyddade och öppnade Skrif-friheten, såsom Censor Librorum. Däråfblef Nationen uplyst om des nytta och nödwändighet, och Rikens Ständer stadfästade det med sit förträffeliga Beslut. Sådant war beskaffenheten, af des förra inskränkingar, som denne Auctoren nämmer. Jag tänker mera Nationelt, än at gilla alt som händt sedan 1738. I alla tidehwarf timar både bättre och sämre handelser; och har också tillika i detta tidehwarfwet stedd mycket godt för Riket. Men jag kan just icke för det sämre förebå den Epoquen i synnerhet så mycket, före än jag med wisshet kan säga, at mänskligheten sig i färskita tidehwarf märkeligen förändrat; och de hafwa ingen rätt, at klandra förra sel, som med sina tankar och göromål än i dag gilla hwad de andra klandra.

Jag skulle sluteligen tillstyrka, efter denna Auctorens efterdöme, på 14 sidan, at han ock kunde få någon hittarelösn för sina sinrika infall, och qwicka Saga; men han torde wara så ädelmodig, och cedera det, om han skulle förmoda, at det bättre kunde tjena, at hålla sthy på en wettwillig Torkel, som icke kan begripa, at 2 gånger 2 är 4.

Utdrag af Baron Holbergs Dannemarks och Norges Stats-Historia, 8 Cap.

Historierne hafwa wist oss det wara et falskt Stats-principium, at i genom sparsamhet och karghet allena bringa et Land til wälstånd och upkomst. Ty karghet kan wäl göra et hus rikt, men ej et helt land. Likaledes kan slöseri snart förderfwa en Familia, men ej förswaga et helt rike, derest sådant, hwarmed man slöser, Fabriqueras i landet, emedan det ej är materien, utan arbetslönen, som förorsakar skadan. Ty så wi i våra krambodur köpe en aln Holländskt Kläde, så betale wi til utlänningen emot 4 Riksdaler Contant, men när wi köpa en aln af et i vårt eget land Fabriquerat Kläde eller tyg, så betale wi tre markor til Spaniozen för ullen, och halffjerde Riksdaler för arbetslönen åt en dansk underlåte. Widare, när wi köpe för 100 Riksdaler, utländska spetsar, så förlorar landet dessa 100 Riksdaler, hwaremot när wi använda lika stor summa på kostbare, men inomlands tilwerkade spetsar, så förloras allena det man utbetalt för tråden, nemligen wid på en Riksdaler, men de öfrige 99, som är arbetslönen, blifwa i landet qwar.

Häraf ser man, at ej slöseri, utan låtja, förderfwar et land. Således om en Predikant i Engeland ropar emot der brukad kostbar Klädebonad, har det på långt när ej sådant eftertryck, som när en i Polen förer samma tal emot sina Landsmän. Ty på den förra orten skulle orden så lyda: I mågen blyas i Landsförderfware, som härren spetsar för 20 Riksdaler alnen. Detta wore så mycket som at säga: I landsförderfware, som ärligen förbruken 8 Lybste Schillingar för trå. Ty de öfrige 19 Riksdaler och 40 Lybste Schillingar blifwa qwar i landet; hwarest det är för Regeringen lika angelägit, om denna summa blir hos en Petit Maître, eller om den roulerat och faller i händer på en arm knyppelpiga, som bör wid en annan gata. En sådan declamation skulle altså ej allenast mista sin wig, utan också göra åttlöse i et land, der kostbara waror tilwärfas.

Deremot finner denna lära större eftertryck i et annat land, der Handwerks-konster ej florera; ty der förebrår hwart enda kostbart hus-

husgeråd, en tapiserad vägg, en konstig målning och Schilderi, sin ågare dess dårskap och ödsamhet, och utwisar derhos, at han är så wäl en dåraktig husfader, som en skadelig borgare i en stad. Ja, så mycket en kostbar målning, när den i landet är förfärdigad, pryder et hus, så mycket defigurerar det ens vägg eller mur, då den är gjord på en utländsk ort. Sy den förra gör landet ingen större affaknad, än at, til exempel: Tusende Riksdaler flyttas ifrån den ena gatan til den andra, och ifrån en rik Borgare til en flitig målare eller Tapetmakare, hwilket kan anses för en genereusitet eller wälgjerning emot en arm Konstförfaren man; men det senare kan hållas för et oberömligt slöseri, hwarigenom penningarne blifwa ur landet bragte.

Många Nationer hafwa irrat sig i desse principier, och ansedt Farghet för en allmän och huswuddyg, och som befordrar et lands styrka, fast tiden i längden wisat det vara en stor orimlighet, at tro, det man igenom sparsamhet kan stärka et land och bringa det til upkomst, när den har lättja och orklöshet i följe. Spaniorerne äro ganska sparsamt folk, men som de derhos äro warbetsamme, så kan man säga, at de äro äfwen så arme som sparsamme.

Tartarerne äta häste-fött och bära ringa kläder; men skulle således tro dem vara et botnriskt folk. Men twert om, som de derhos äro lättjefulle, så är, med all deras sparsamhet, deras armod så stor, at den bringar dem, at nära sig af stråröfweri.

Two gamla Städer i Grekeland hade i sin tid twänne helt stridiga Stats-principier. Den ena, nemligen Lacedæmon twingade sina Borgare och inwånare til en arm näring och ringa klädebonad. Den andra lemnade sina frihet, at hålla sig präktige och göra sig goda dagar. Men den förra Staden förblef alltid sparsam och arm, och den senare städse wällustig och rik, emedan i Lacedæmon lättjan hade öfwerhanden jänte sparsamheten, men i Athen war, jänte wällusten, hurtighet i handel, wandel och fria konster.

Så mycket jag altså gläder mig, at höra det en Manufaktur är inwättad, med så stor kallsinlighet hörer jag talas om inskränkning i näring och klädebonad, emedan jag utur Historien har anmärkt, huru litet detta emot hurtighet och arbetssamhet bidrager til et Lands upkomst. Sy om i et Land är ymnoghet på löfliga konster och handwerk, och

men:

om det har en hurtig och arbetsam menighet, så är en riker och kar-
 ger smulgråter, äfwen så skadelig i en Stad, som förstopning i en
 menniskas kropp. Ty så snart denne uslingen gådt ur werlden ifrån
 sin penningekista, då öppnas straxt ådren på den franka staden, och blo-
 det, nemligen den aflednas penningar, kommer i sin circulation, och
 uplifwar armt folk, förskaffande dem arbete och näring.

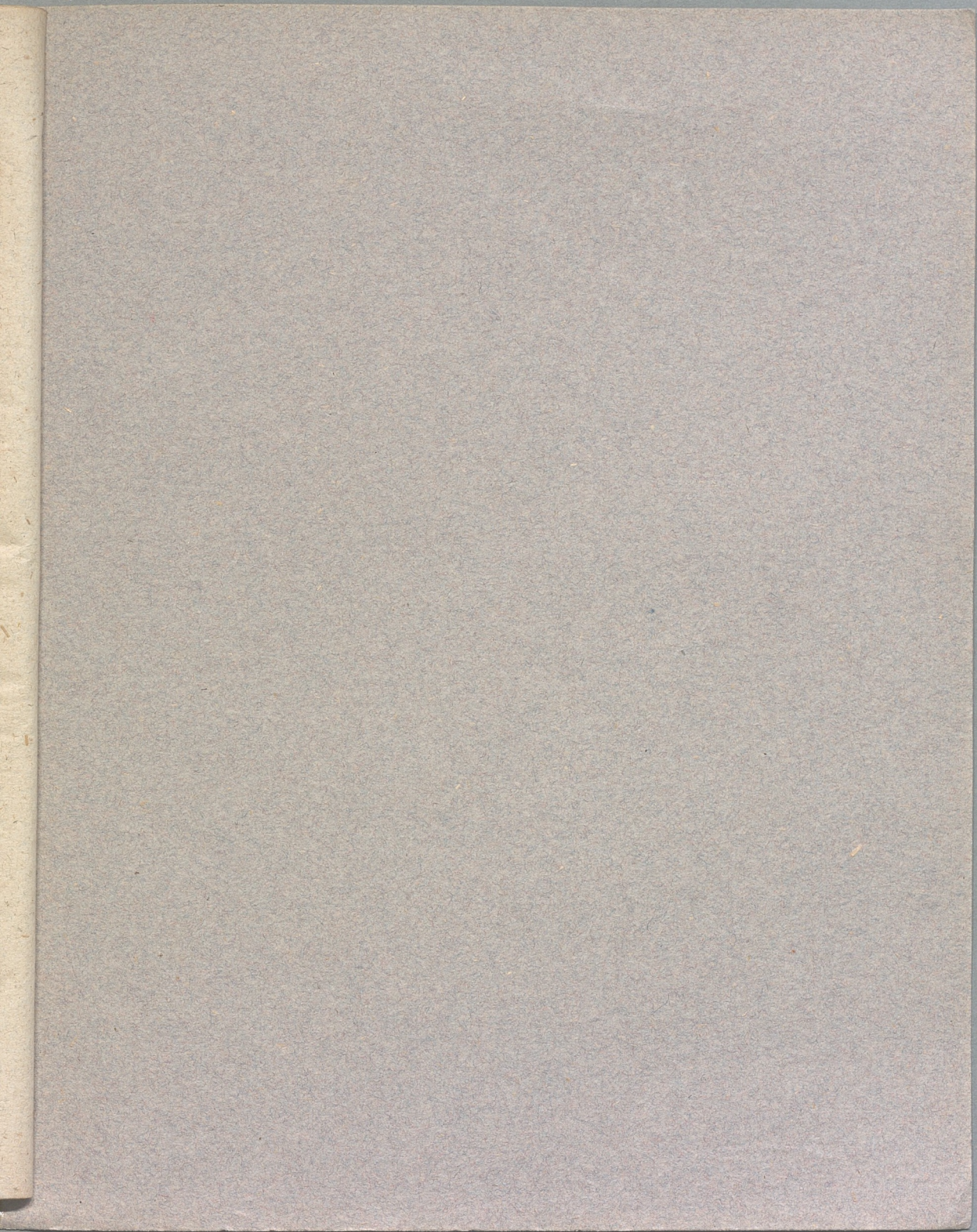
Någon skulle kunna tro, at jag här wil förswara slöseri. Nej
 ingalunda, utan jag är af den meningen, at man här i Riket måste
 i högsta grad öfwa sparsamhet, emedan allt som til förbrukning är nö-
 digt, måste för redra penningar köpas utur fremmande händer. Jag
 påstår allenast, at et lands wälmåga, ej beror af sparsamhet, utan på
 oförtrottenhet och många arbetsamma händer, och at, när Manufacturer-
 ne rått komma i gång, man då kan utan landets skada bära och slita,
 så wäl fina tyger, som sammeter och kostbara spetsar.

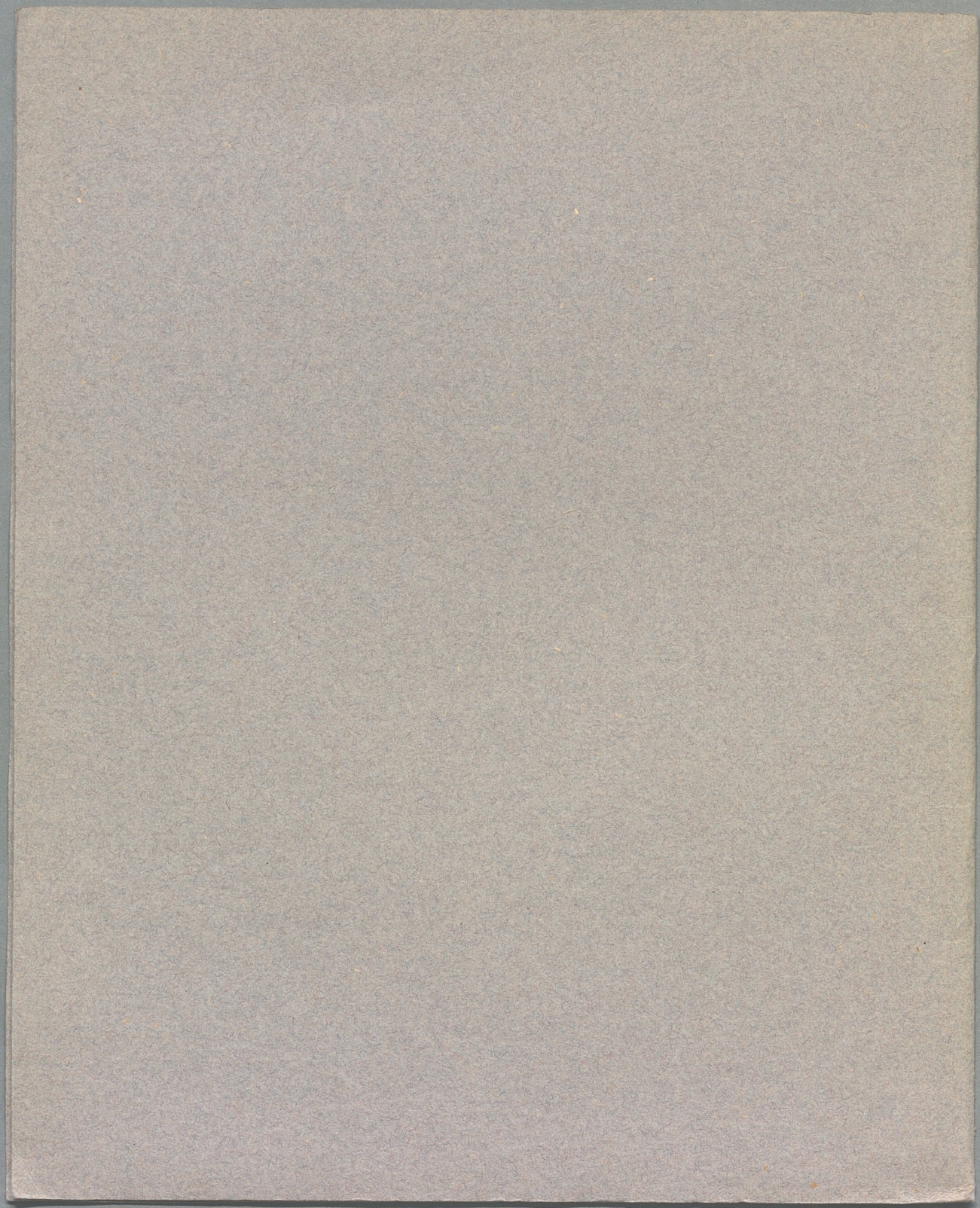
Således hafwa de Projecter, som blifwit gjorde angående in-
 skränkt lefnads-art, större stken än wärkan til wälmåga. De så Ma-
 nufacturur, som på en tid warit i gång, hafwa redan conserverat me-
 ra redbara medel inom landet, än man skulle kunna tro. Wäre Söp-
 sjuderier, Salt-Fabriquer, Pappers- och Koppars- qwarnar, Cattun-
 tryckerier, Porcellaines-Manufacturur, Fabriquer af grofwa Tyg och Klä-
 den, ic. stoppa werkfeligen den stora öppningen, som förorsakas af ut is-
 från infomne fina tyger och kläden, linnewaror och i andra länder
 fabricerade galanterier. Och är ingen twiswel på, at så snart dese se-
 nare sorter äfwen komma i gång och bruk, så uphörer och den gamla
 klagan öfwer brist på redbara penningar, de otaligt många tiggare,
 som förfölja oss på gator och gränder, försvinna, och landet
 upfyllles med hurtigt och arbetsamt folk.

The first part of the book is a history of the
 country from the first settlement to the
 present time. It is a very interesting
 and useful work. The second part is a
 description of the country and its
 resources. It is a very valuable
 work. The third part is a history of
 the people of the country. It is a
 very interesting and useful work.

www.books2ebooks.eu